

La llengua amaziga a l'antiguitat a partir de les fonts gregues i llatines

Carles Múrcia Sàncnez

ADVERTIMENT. La consulta d'aquesta tesi queda condicionada a l'acceptació de les següents condicions d'ús: La difusió d'aquesta tesi per mitjà del servei TDX (www.tesisenxarxa.net) ha estat autoritzada pels titulars dels drets de propietat intel·lectual únicament per a usos privats emmarcats en activitats d'investigació i docència. No s'autoritza la seva reproducció amb finalitats de lucre ni la seva difusió i posada a disposició des d'un lloc aliè al servei TDX. No s'autoritza la presentació del seu contingut en una finestra o marc aliè a TDX (framing). Aquesta reserva de drets afecta tant al resum de presentació de la tesi com als seus continguts. En la utilització o cita de parts de la tesi és obligat indicar el nom de la persona autora.

ADVERTENCIA. La consulta de esta tesis queda condicionada a la aceptación de las siguientes condiciones de uso: La difusión de esta tesis por medio del servicio TDR (www.tesisenred.net) ha sido autorizada por los titulares de los derechos de propiedad intelectual únicamente para usos privados enmarcados en actividades de investigación y docencia. No se autoriza su reproducción con finalidades de lucro ni su difusión y puesta a disposición desde un sitio ajeno al servicio TDR. No se autoriza la presentación de su contenido en una ventana o marco ajeno a TDR (framing). Esta reserva de derechos afecta tanto al resumen de presentación de la tesis como a sus contenidos. En la utilización o cita de partes de la tesis es obligado indicar el nombre de la persona autora.

WARNING. On having consulted this thesis you're accepting the following use conditions: Spreading this thesis by the TDX (www.tesisenxarxa.net) service has been authorized by the titular of the intellectual property rights only for private uses placed in investigation and teaching activities. Reproduction with lucrative aims is not authorized neither its spreading and availability from a site foreign to the TDX service. Introducing its content in a window or frame foreign to the TDX service is not authorized (framing). This rights affect to the presentation summary of the thesis as well as to its contents. In the using or citation of parts of the thesis it's obliged to indicate the name of the author.

La llengua amaziga a l'antiguitat a partir de les fonts gregues i llatines

Annex de cartografia lingüística

Els mapes lingüístics que presentem a continuació són un complement indispensable del nostre treball, pel fet que situen els topònims, etnònims i glotònims que han estat citats en el cos de l'obra i il·lustren les distribucions geogràfiques que, segons les conclusions a què hem arribat, proposem per al paleoamazic i per a les llengües en contacte. Naturalment, els mapes no substitueixen els raonaments en què es basen les distribucions geogràfiques aportades, però sí que en faciliten la comprensió. Per a la toponímia i etnonímia antiga, hem optat per consignar la designació llatina —o grega llatinitzada— sempre que aquesta és coneguda. La glotonímia, en canvi, l'hem consignada en català, per tal com, si bé podia haver-hi designacions llatines o gregues per a moltes llengües estudiades —no pas per a totes—, aquests glotònims podien resultar equívocs en un estudi lingüístic modern. La cartografia de base és física, pel fet que, com hem argumentat a bastament (vegeu la Introducció, § 10), hi ha una correlació claríssima entre les característiques del relleu (orografia i cursos fluvials) i la distribució de les llengües. És la geografia la que determina el funcionament marcadament diferenciat dels ecosistemes lingüístics en l'àmbit mediterrani, en l'àmbit saharià i en l'àmbit sahel·lià (a les valls del Senegal i del Níger i a la conca del Txad). L'aplicació de capes de polígons lingüístics sobre una base cartogràfica física havia de ser per força amb un grau baix d'opacitat, de manera que deixés transparentar el relleu subjacent a cada polígon lingüístic. Això, és clar, lleva nitidesa cromàtica als polígons assignats a cada llengua, però creiem que no arriba a fer perillar la identificació de les llengües; a canvi, aquest procediment ens permet visualitzar diverses dimensions alhora: la geogràfica, la lingüística... i la demogràfica. En efecte, com permet observar el mapa n° 11, els contrastos de densitat demogràfica són molt accentuats a l'Àfrica del Nord, i hem optat per deixar buides de polígons lingüístics les zones (bàsicament saharianes) en què la densitat demogràfica estimable és inferior a un individu per km². Amb això, la nostra cartografia difereix sensiblement dels atlas de cartografia lingüística estàndards que trobem per a llengües modernes, sobretot el *Routledge* (ASHER & MOSELEY 2007), molt més acurat i afinat que el més difós *Ethnologue* (GORDON 2005).

Els sis primers mapes representen, a petita escala, les regions nord-africanes que han estat objecte d'aquest estudi: Egipte (mapa n° 1), Cirenaica (n° 2), Tripolitània i Fazània (n° 3), Zeugitana, Bizacena i Numídia (n° 4), Mauretània Cesariana (n° 5) i Mauretània Tingitana (n° 6). Els polígons lingüístics representen algun tall sincrònic que ens sembla especialment destacable per a cada regió, car, si haguéssim fet diversos talls sincrònics de cada regió, la cartografia s'hauria hagut de multiplicar. Per pal·liar-ho, hem inclòs tres mapes a gran escala, concretament de l'Àfrica del nord i de la Mediterrània (n° 7-9), a partir de tres talls que ens semblen particularment significatius de la història lingüística antiga de l'Àfrica del Nord i de la Mediterrània: abans de la romanització (ss. IV-II aC), en l'apogeu de la romanització (s. III dC) i a la vetlla de la conquesta arabomusulmana (s. VII dC). El mapa n° 10 situa la distribució geogràfica actual de les llengües de l'Àfrica del Nord i de la Mediterrània. Emmarcant la distribució geogràfica del (paleo)amazic i de les llengües en contacte en aquesta escala major, pretenem visualitzar la doble orientació mediterrània i sahariana del món amazic. Per completesa, hi hem incorporat les dades relatives a la distribució geogràfica de moltes llengües que s'escauen fora de l'abast del present treball, tant en l'àmbit de la Mediterrània (arameu, hebreu, traci,

Llegenda:

- Thugga: nom de ciutat o aglomeració urbana.
- *Ghirza*: topònim modern d'un lloc que existia a l'antiguitat sense que se'n conegui la designació llatina o grega.
- (*Zuara*): topònim modern d'una ciutat que o bé no existia en el tall sincrònic del mapa en qüestió —pot ser posterior o anterior— o bé no se sap si existia.

etrusc, etc.) com de les valls del Senegal i del Níger i de la conca de Txad (llengües atlàntiques, nilosaharianes, mandaiques, txàdiques) en la mesura en què coneixiem estudis de geografia lingüística que ens permetien ubicar-les; naturalment, no són els nostres mapes la font més fiable —i en cap cas original— per a conèixer la distribució geogràfica precisa de totes aquestes llengües. La cartografia lingüística d'aquests primers deu mapes es basa en el criteri de *territorialitat* atribuïble a cada llengua, és a dir que la llengua en qüestió sigui la pròpia del territori en la transmissió generacional, amb el mateix criteri que trobem en els atlas de mapes lingüístics moderns, com és ara l'exhaustiu de ASHER & MOSELEY 2007. Els polígons sempre simplifiquen la situació sociolingüística, sovint força complexa, de manera que el fet que hàgim ubicat, per posar un exemple, una frontera lingüística entre el llatí i el paleoamazic a la Numídia del s. III dC entre la vall del *Bagrada* i l'Atlas Tel·lià no s'ha d'interpretar en termes de total manca d'implantació del llatí dellà aquests límits ni, en l'altre extrem, de manca absoluta de presència territorial del paleoamazic deçà aquests límits. Per als detalls d'ordre sociolingüístic ens remetem al cos del treball. A fi de representar una altra dimensió lingüística, a saber la de les llengües que eren generalment emprades en cada moment i en cada indret per als intercanvis comercials i per a totes aquelles situacions comunicatives practicades per individus que tenien llengües pròpies diferents, aportem dos mapes que representen les *linguae francae* de l'Àfrica del Nord i la Mediterrània abans de la romanització (mapa n° 12) i durant l'antiguitat tardana (n° 13). Aquests dos mapes esbossen, entre altres coses, els tres circuits cabdals de les rutes caravaneres transsaharianes, dos sens dubte antics (el del Sàhara Oriental i el del Sàhara Central, ja descrits somerament a Heròdot) i un tercer desenvolupat versemblantment durant l'antiguitat tardana (el del Sàhara Occidental), que va pendre major amplitud, com és sabut, durant l'edat mitjana. En aquests mapes assenyallem les llengües que, en cadascuna de les etapes de les respectives rutes, podien funcionar com a *linguae francae*, segons hem argumentat en els capítols precedents. Els polígons que assignem a cadascuna d'aquestes rutes pretenen representar el creixent rol que, en els capítols precedents, hem atribuït al paleoamazic com a *lingua franca* mitjancera entre l'ecosistema lingüístic mediterrani —dominat, segons les regions i les èpoques, pel grec, l'egipci, el púnic i el llatí— i l'ecosistema lingüístic subsaharià —del qual només a partir de l'alta edat mitjana sabem amb certesa que ha estat dominat, segons les regions i les èpoques, pel soninke, el songai, el haussa i el kanuri—. El mapa n° 14 situa els dialectes amazics nord-occidentals moderns, en què assagem de restituir la designació genuïna amaziga dels topònims i etnònims del Marroc en perspectiva estandarditzant. El mapa n° 15 il·lustra sincrònicament l'estructura segmentària i els mecanismes de reduplicació de les tribus d'una regió concreta (Alt Atlas Central, Alt Atlas Oriental, *Syru*, Tafilalt i vall del Dra), mentre que el n° 16, en què prenem aleatòriament la mateixa base cartogràfica, projectem vers l'antiguitat la conjugació de la teoria lingüística de les ones amb el model genealogista que es desprèn del funcionament segmentari de les tribus amazigues.

Phazania, Girba: nom de regió o illa.

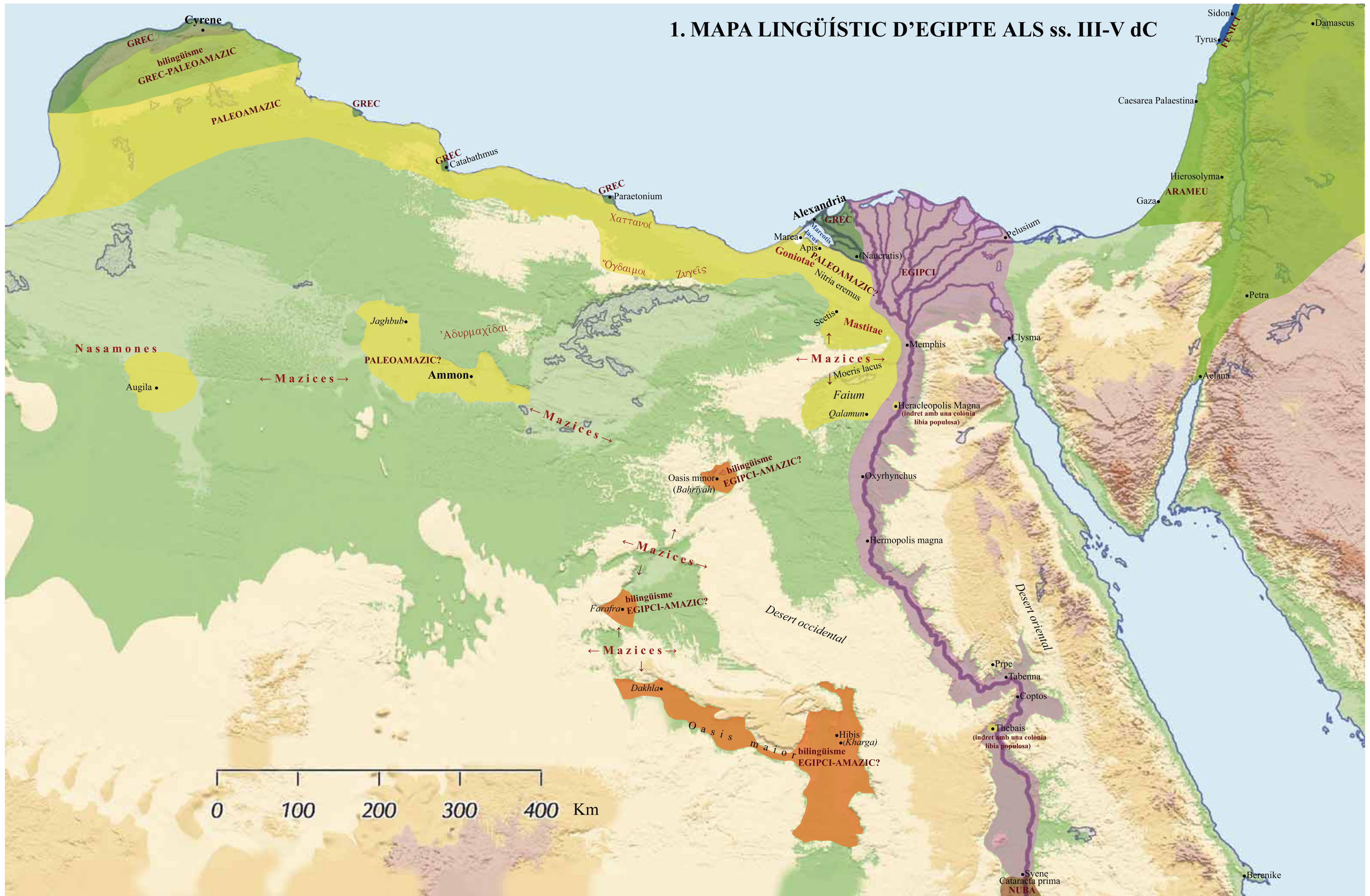
Masathat flumen: hidrònim.

Aurasius mons: orònim.

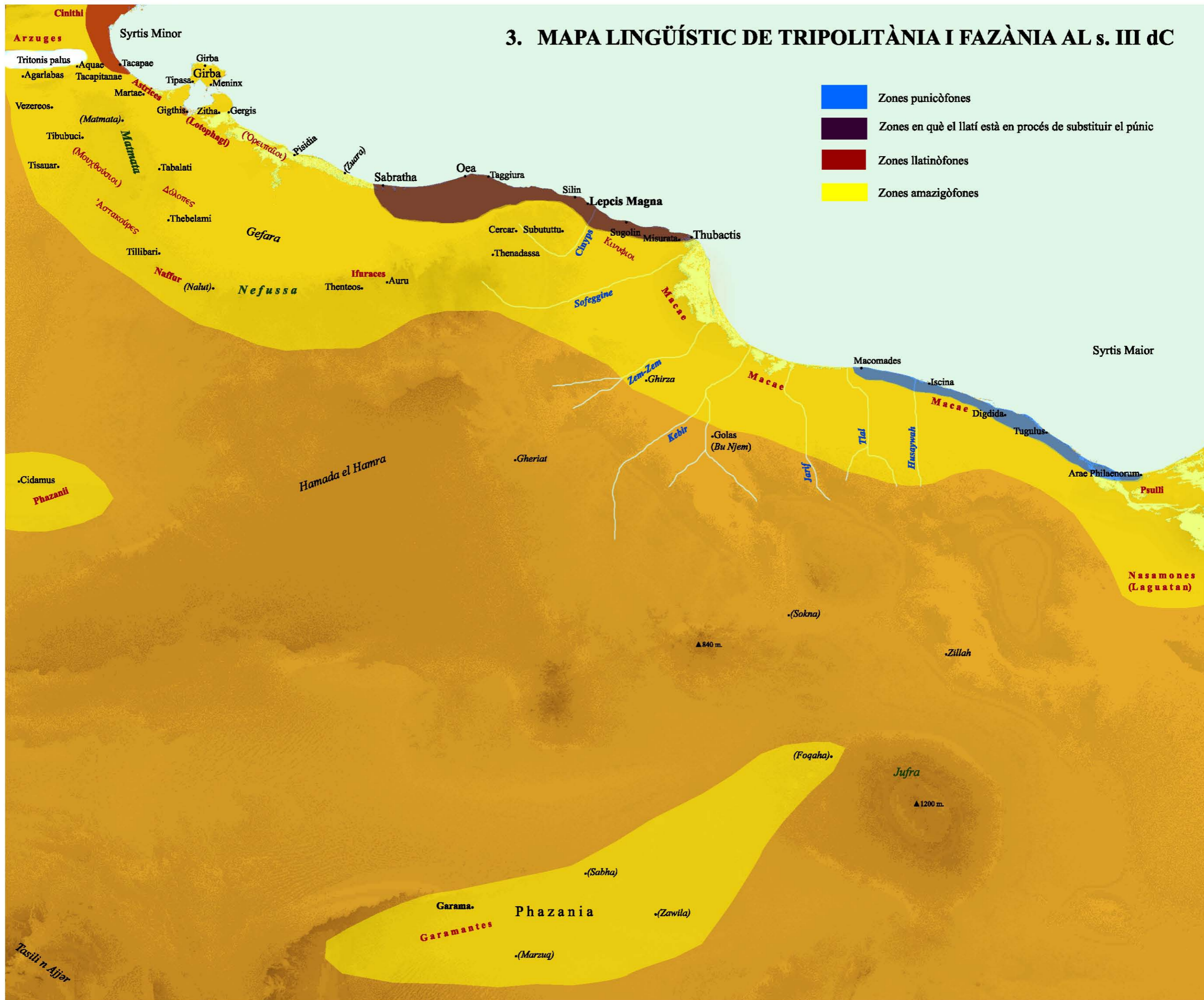
Musulames: etnònim.

LLATÍ: glotònim.

1. MAPA LINGÜÍSTIC D'EGIPTE ALS ss. III-V dC

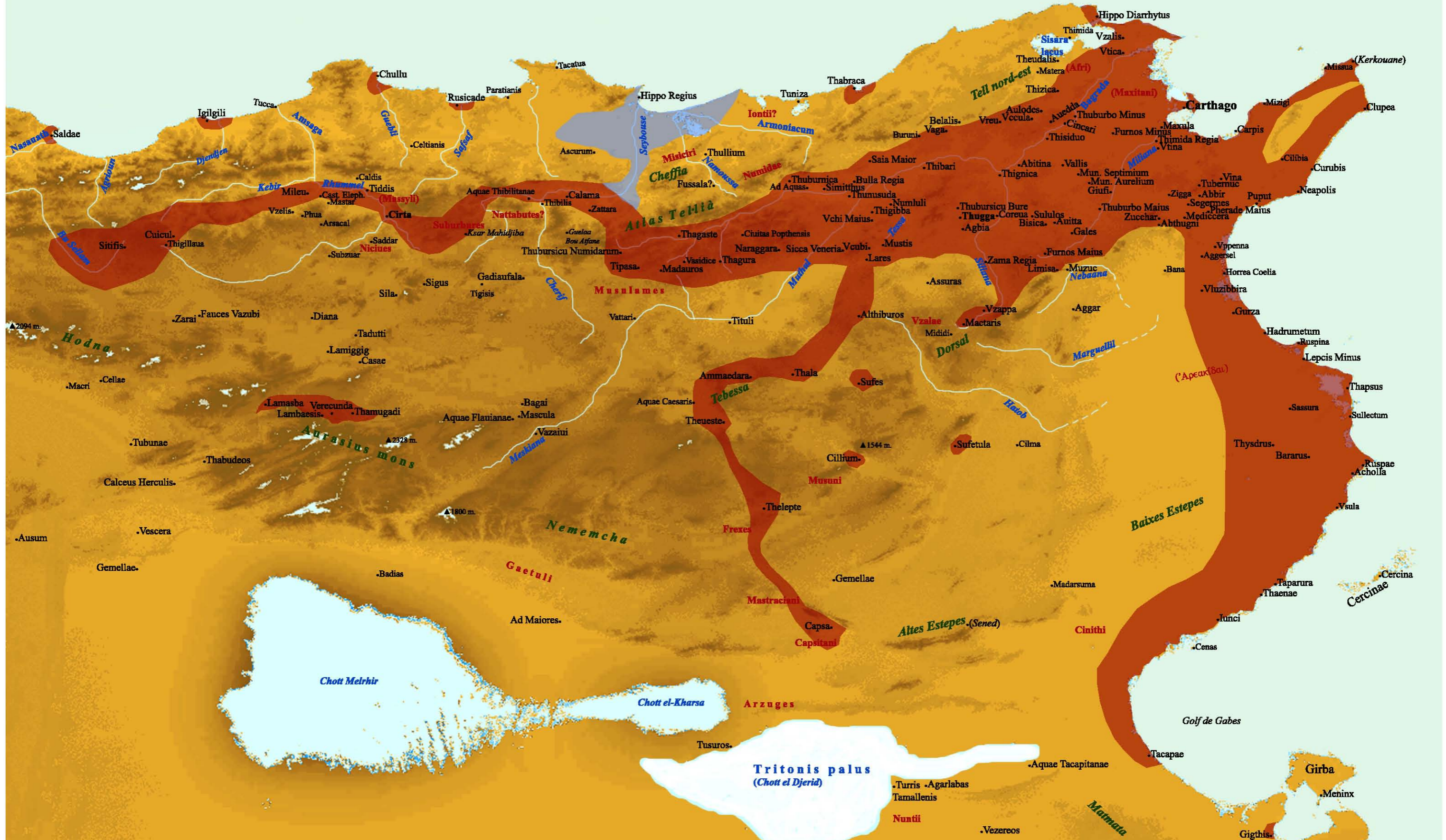
3. MAPA LINGÜÍSTIC DE TRIPOLITÀNIA I FAZÀNIA AL s. III dC

4. MAPA LINGÜÍSTIC DE ZEUGITANA, BIZACENA I NUMÍDIA AL s. III dC

- Zones d'implantació del llatí
- Zones de possible pervivència de bosses de comunitats punicòfones

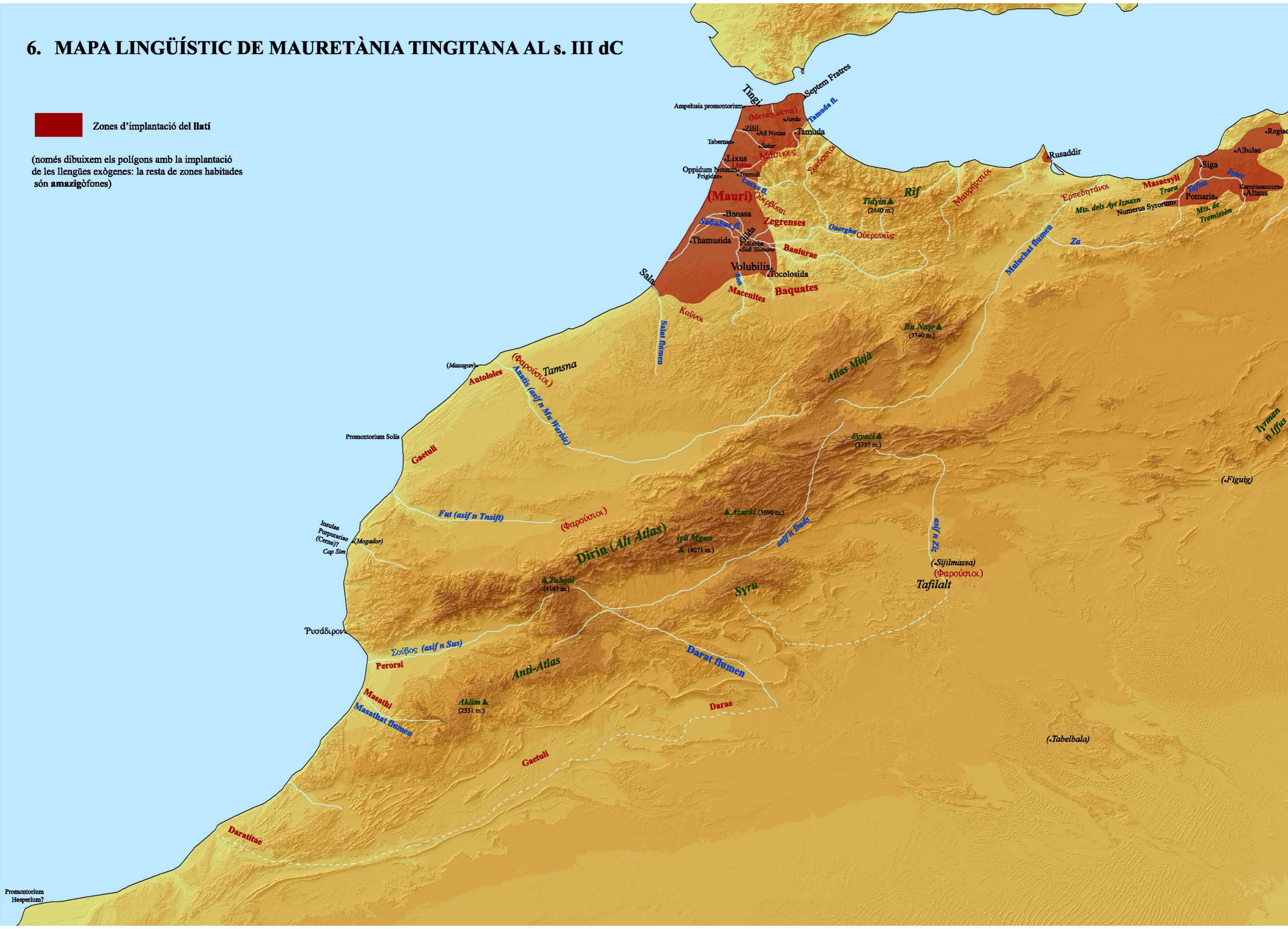
(només dibuixem els polígons amb la implantació de les llengües exògenes: la resta són zones amazigòfones)

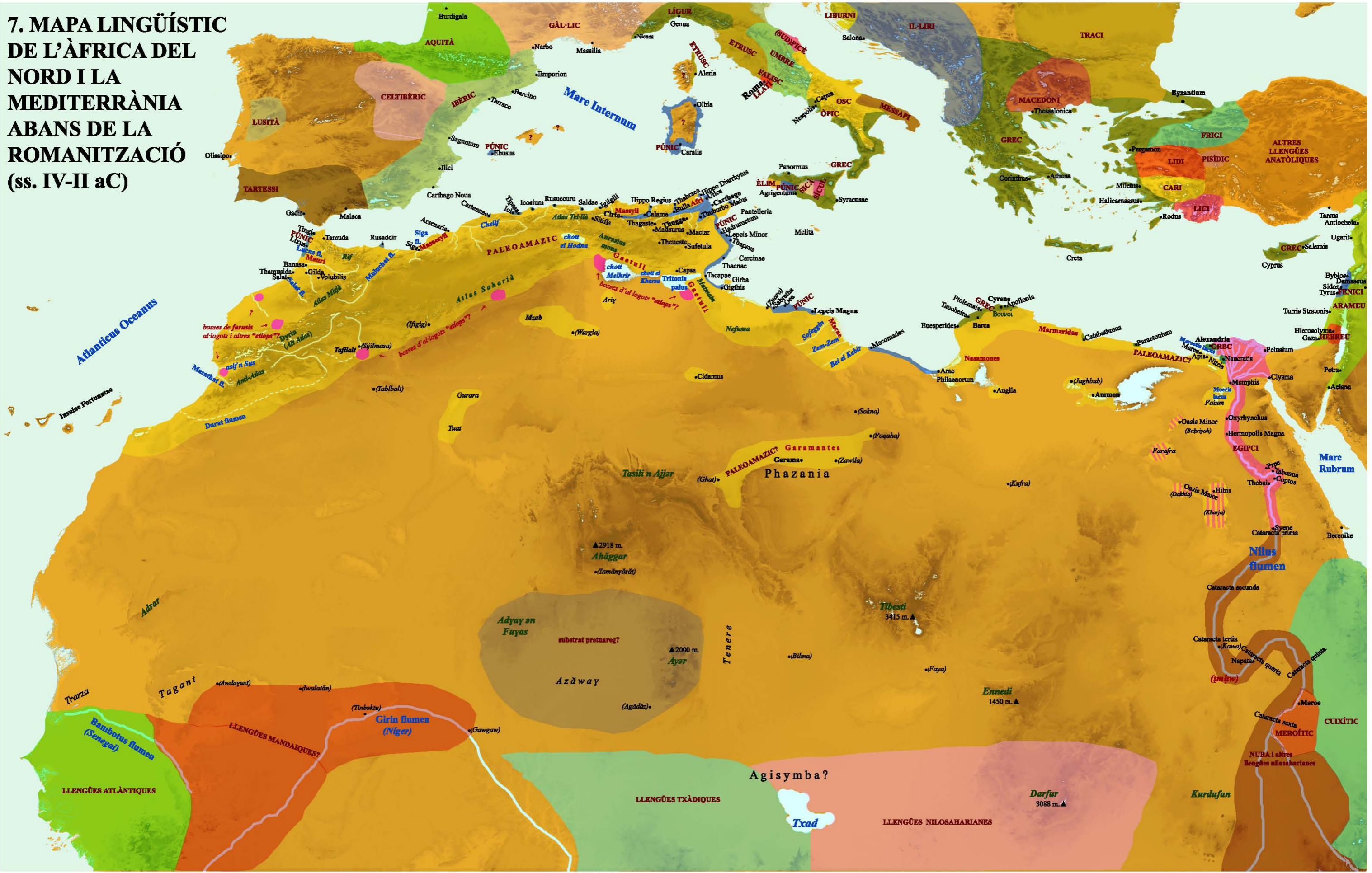
6. MAPA LINGÜÍSTIC DE MAURETÀNIA TINGITANA AL s. III dC

 Zones d'implantació del llatí

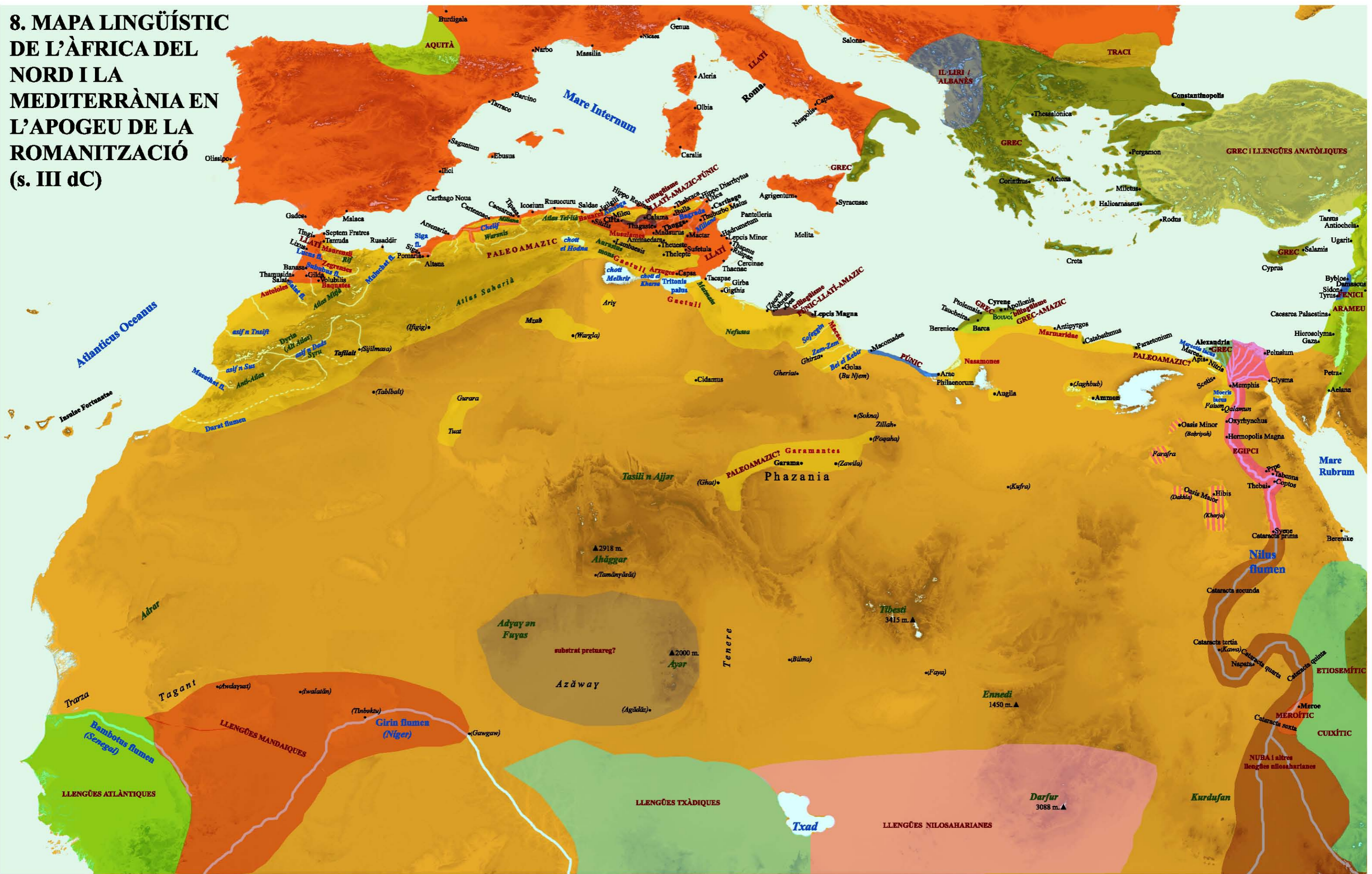
(només dibuixem els polígons amb la implantació de les llengües exògenes: la resta de zones habitades són amazigòfones)

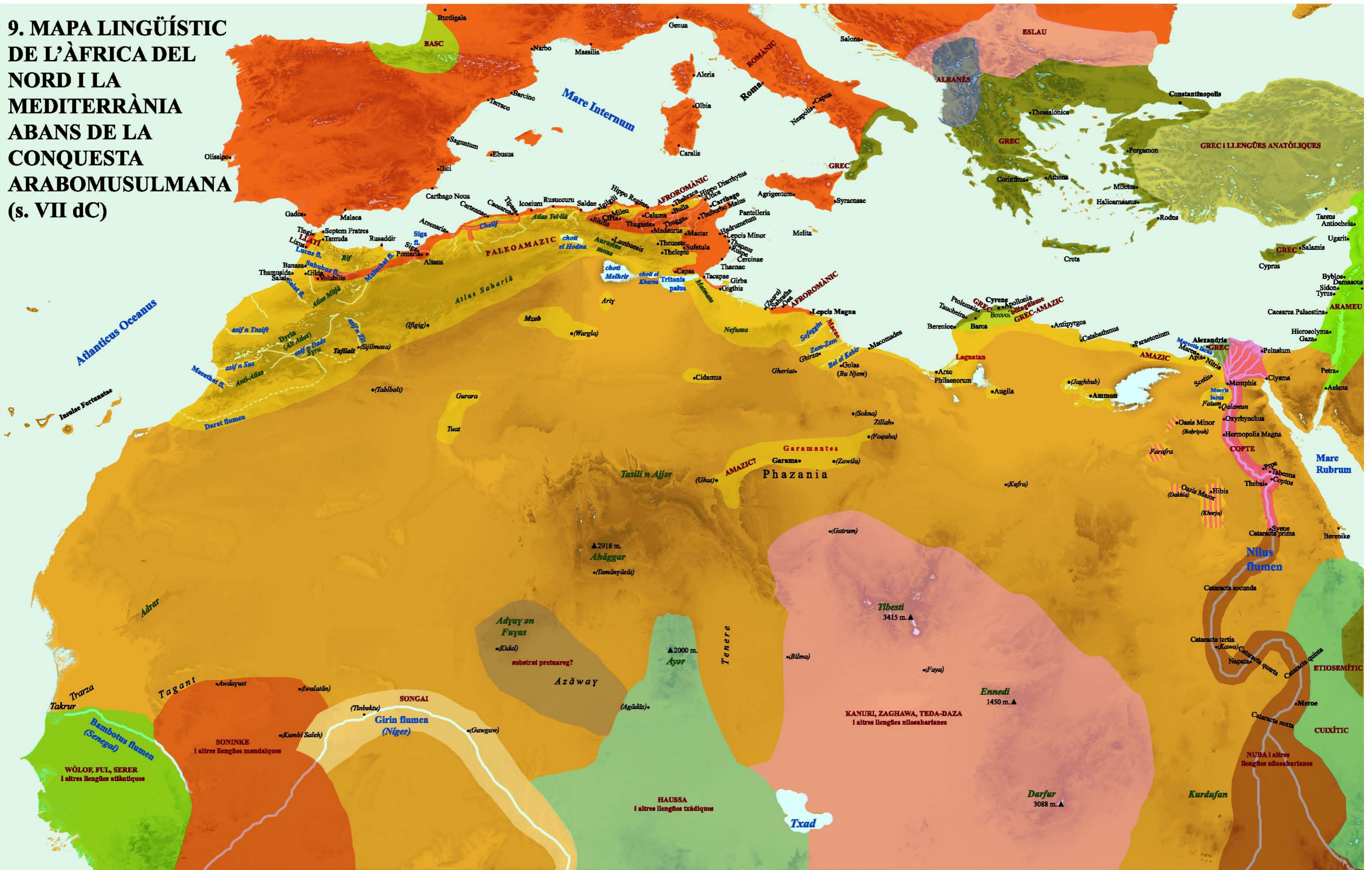
7. MAPA LINGÜÍSTIC DE L'ÀFRICA DEL NORD I LA MEDITERRÀNIA ABANS DE LA ROMANITZACIÓ (ss. IV-II aC)

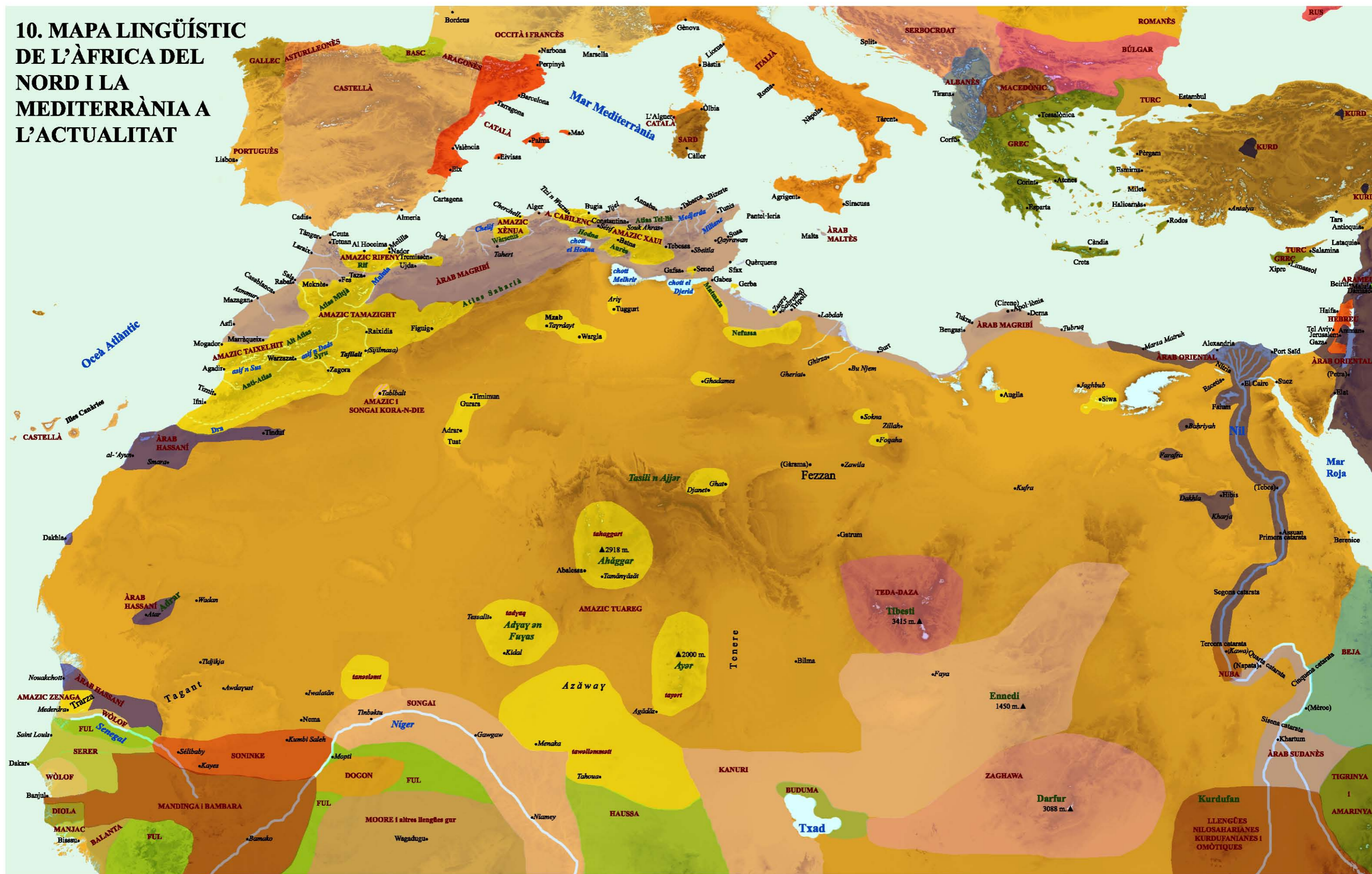
8. MAPA LINGÜÍSTIC DE L'ÀFRICA DEL NORD I LA MEDITERRÀNIA EN L'APOGEU DE LA ROMANITZACIÓ (s. III dC)

9. MAPA LINGÜÍSTIC DE L'ÀFRICA DEL NORD I LA MEDITERRÀNIA ABANS DE LA CONQUESTA ARABOMUSULMANA (s. VII dC)

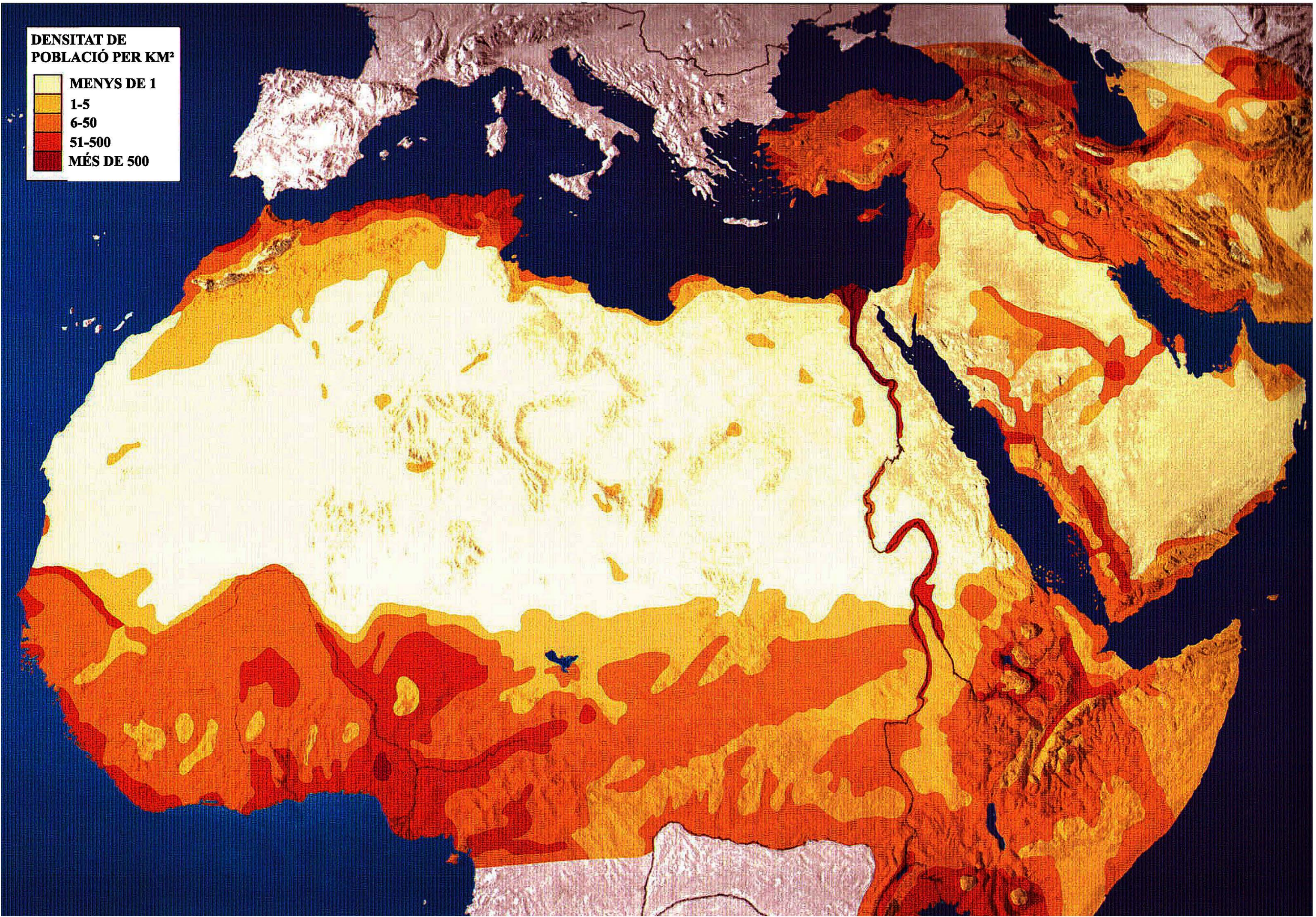

10. MAPA LINGÜÍSTIC DE L'ÀFRICA DEL NORD I LA MEDITERRÀNIA A L'ACTUALITAT

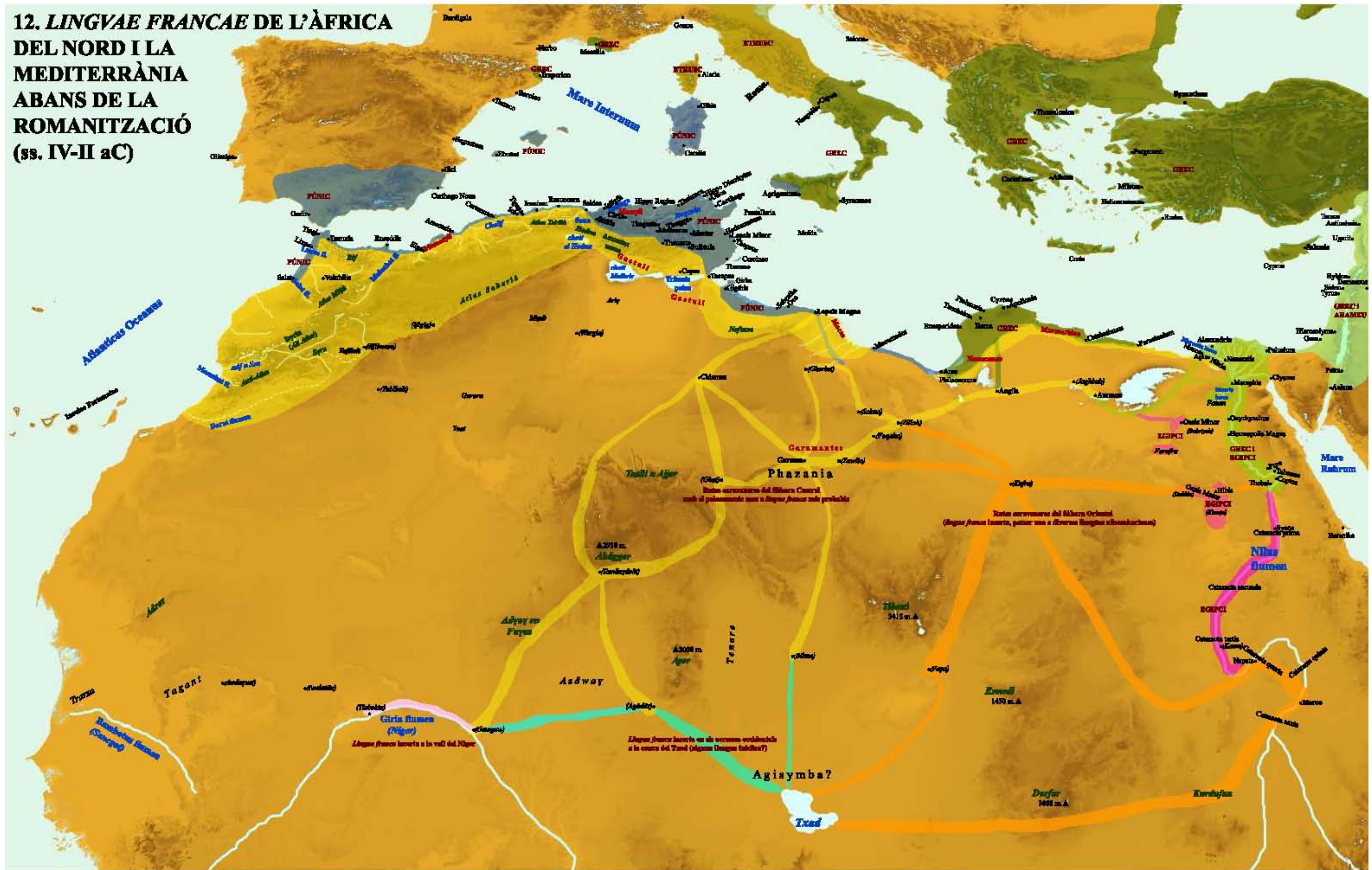

11. DENSITAT DEMOGRÀFICA DE L'ÀFRICA DEL NORD A L'ACTUALITAT (Font: ASHER & MOSELEY 2007, p. 292).

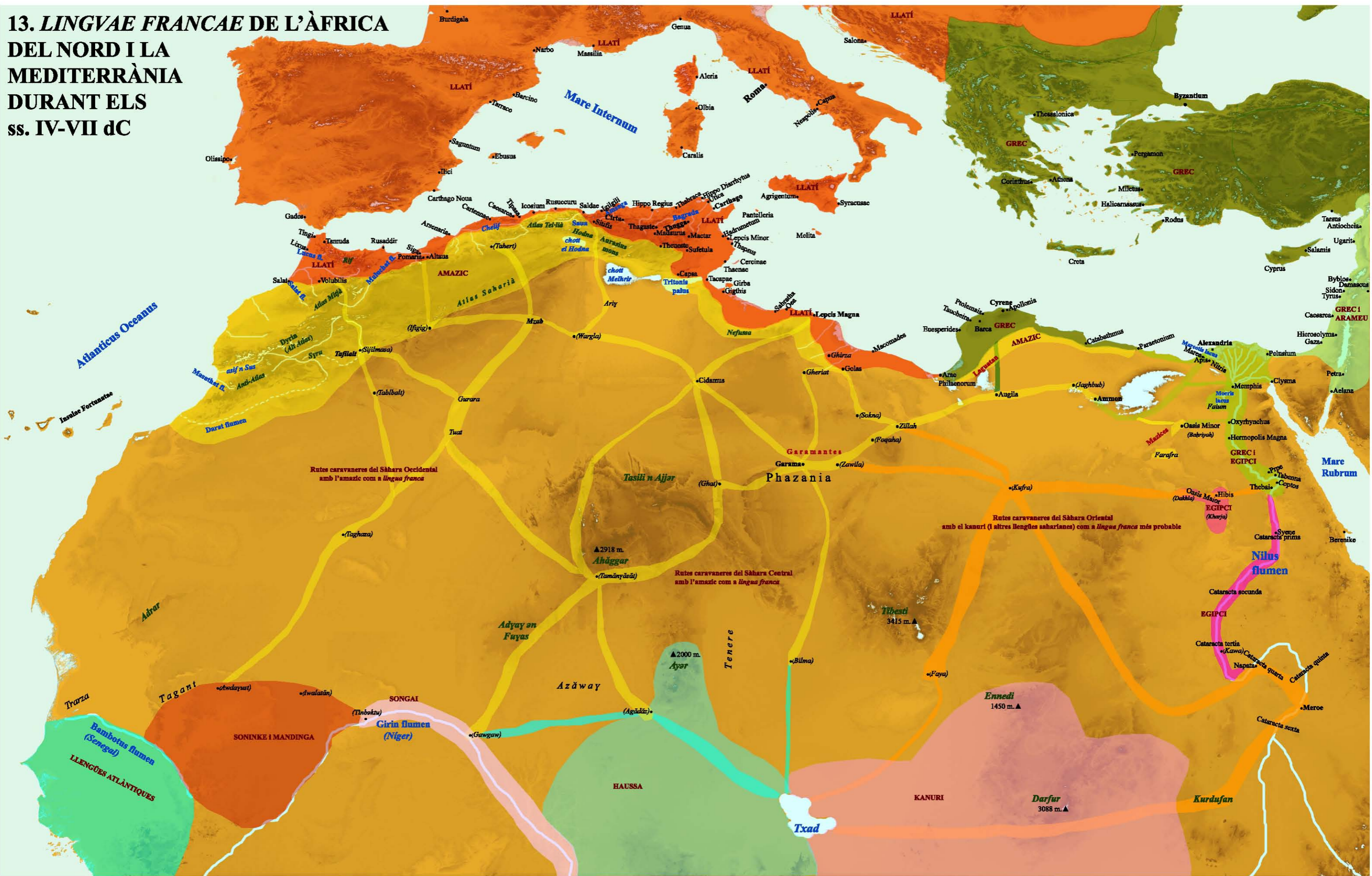
DENSITAT DE
POBLACIÓ PER KM²

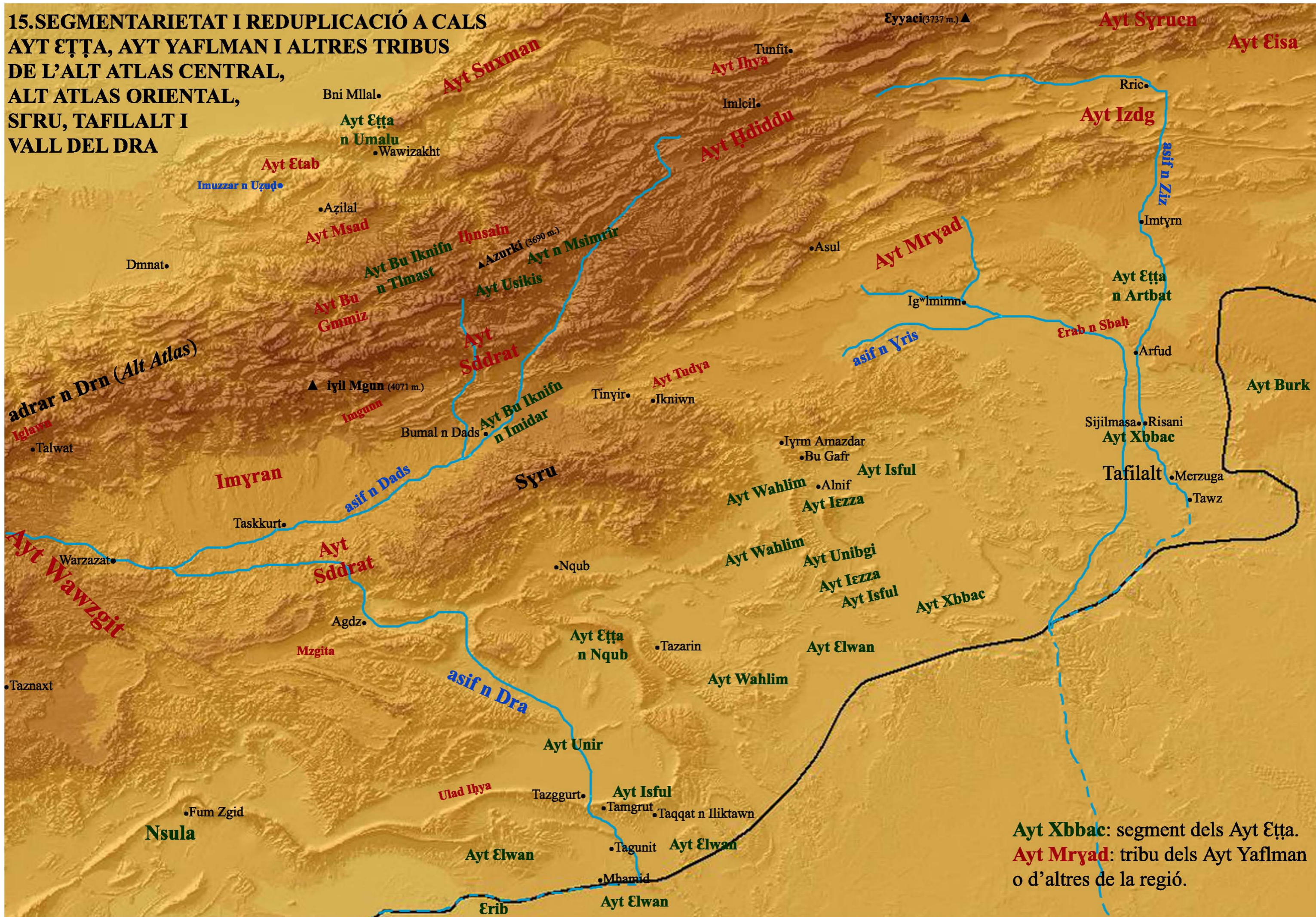
12. LINGVAE FRANCAE DE L'ÀFRICA DEL NORD I LA MEDITERRÀNIA ABANS DE LA ROMANITZACIÓ (ss. IV-II aC)

13. LINGVAE FRANCAE DE L'ÀFRICA DEL NORD I LA MEDITERRÀNIA DURANT ELS ss. IV-VII dC

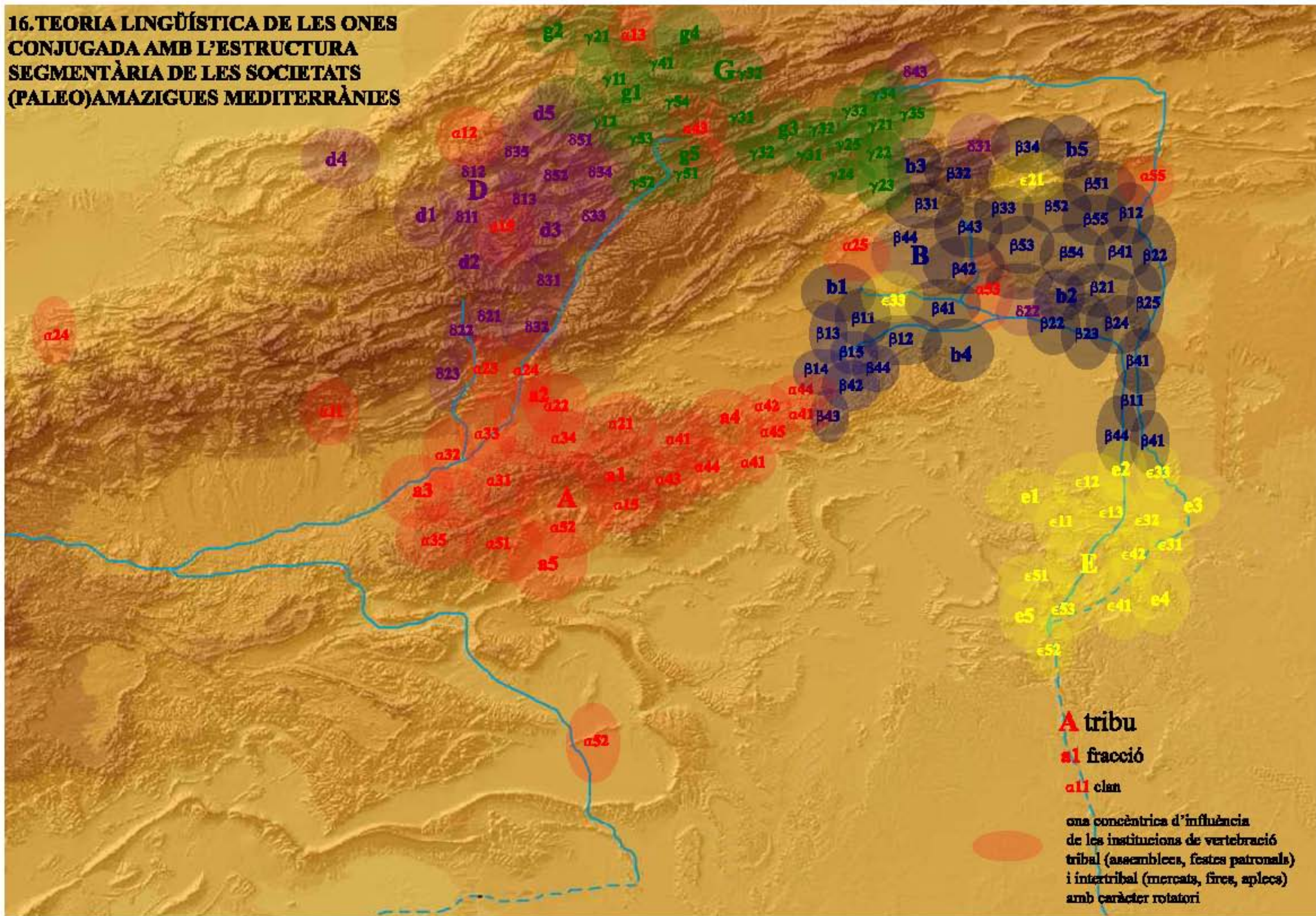

**15.SEGMENTARIETAT I REDUPLICACIÓ A CALS
 AYT EṬṬA, AYT YAFLMAN I ALTRES TRIBUS
 DE L'ALT ATLAS CENTRAL,
 ALT ATLAS ORIENTAL,
 SĠRU, TAFILALT I
 VALL DEL DRA**

Ayt Xbbac: segment dels Ayt Eṭṭa.
Ayt Mryad: tribu dels Ayt Yaflman o d'altres de la regió.

16. TEORIA LINGÜÍSTICA DE LES ONES CONJUGADA AMB L'ESTRUCTURA SEGMENTÀRIA DE LES SOCIETATS (PALEO)AMAZIGUES MEDITERRÀNIES

A tribu
a1 fracció
a11 clan

ona concèntrica d'influència de les institucions de vertebració tribal (assemblees, festes patronals) i intertribal (mercats, fires, aplecs) amb caràcter rotatori